

Валентин Дем'янов

ЩО БУЛО ДО РУСІ?

Валентину Дем'янову 37 років. Він — головний архітектор проєктів однієї з рівненських проєктних організацій, член Спілки архітекторів України, дипломант першої премії на Всукраїнському конкурсі архітекторів 1985 р.

Древня історія — його захоплення. Воно зрощене постійними контактами з Львівщиною, де народився і виріс, з Поділлям — землею

родини та батьків, з близькою тепер Волиню. Тут він живе і трудиться уже п'ятнадцять років. Захоплення це підкріплене нерозгаданими загадками українських земель, що мають чи не найцікавішу в Європі історію.

Книжка «Що було до Русі?» писана в 1990 році, доповнена тепер, і є гіпотетичним варіантом древньої історії на теренах України.

Валентин ДЕМ'ЯНОВ

ЩО БУЛО ДО РУСІ?

**Історія русів у «Влесовій книзі»
та сучасних історичних відомостях**

м. Рівне
Видавництво «Азалія»
Рівненської організації
Спілки письменників України
1994

Виникнення великих розвинутих держав на зразок Київської Русі — результат тривалого історичного шляху, вислід підготовки, коли народи проходять державний вишкіл через форми найпростіших державних утворень, що закріплюються та освоюються.

Чи існували державотворчі процеси на українських землях до Русі?

Чи був у цих землях етнічний осередок, який крізь віки єднав державотворчий процес?

Щоб знайти відповіді на ці запитання, автор книжки пропонує читачеві здійснити екскурс у глибину тисячоліть. Однак дана книжка — не стільки наукова праця, скільки запрошення до пошуку, тема для роздумів про те, що дійсно було у нашій рідній країні до Русі?

Художнє оформлення автора.
Комп'ютерний набір карт Юрія Саблія.

Редактор Євген Шморгун.
Технічний редактор Поліна Рачук.
Відповідальна за випуск Галина Волкова.

© Валентин Дем'янов, 1994.
© Раїса Іванченко-Іванова. Передмова. 1994.

СЛОВО ДО ЧИТАЧІВ

Доля нашої української історіографії часто залежала і вирішувалась не в академічних студіях, а від досліджень аматорів, які своїм натхненням упошуках істини досягли вершин науки. Хто зна чи й досягли б ми, народ, якого вічно обкрадали сусідні держави не тільки економічно, а й інтелектуально і духовно, чи й досягли б ми такого рівня самосвідомості як самобутній етнос, що віками прагне відродити свою державницьку структуру, коли б не було у нас таких людей.

В.О.Дем'янов належить до шукачів історичної істини новітнього, наймолодшого покоління нашої інтелігенції. Залюблений у свою минувшину, у свій край, палко бажаючи йому досягти вершин культури світової цивілізації, він з дивовижною наполегливістю і ерудицією кинувся досліджувати ніким ще не підняті сторінки давньої історії українського народу. Не пов'язаний з офіційними патентованими авторитетами, незалежний від їхньої волі й оцінки, він зумів критично осмислити й перевтілити скупі факти інформації у струнку концепцію самобутнього розвитку українського народу в найдавніші часи нашої призабутої історії.

Може, не всі його думки й оцінки будуть сприйняті читачами однозначно. Але заслуга його полягає в тому, що він не залишить байдужим нікого до піднятої ним теми. А це дасть поштовх до дискусії, до пошуків нової аргументації, до руху думки. Тобто до пошуку істини.

Раїса Іванченко-Іванова,
кандидат історичних наук, доцент Київського
інституту культури, письменниця.

«ВЛЕСОВА КНИГА» — підробка чи найдревніший літопис русів?

Одне з найцікавіших питань європейської історії — це питання виникнення, становлення та розвитку слов'янства, як значної групи народів. В цьому ж контексті, не менш цікаве питання про русів, можливо, основоположників державного будівництва у слов'ян на українських землях.

І кожна крихта знання, що хоч трохи наближає нас до вирішення цих питань, важлива та відповідальна. Бо ми стаємо ближчими до своїх коренів, джерел духовної культури, мови.

Тому загадковою виглядає історія з «Влесовою книгою», можливо, найдревнішим з відомих літописних матеріалів, що з'явився з небуття на світ в 1919 році.

Здійснивши довгий шлях, літопис на дубових дощечках опинився за кордоном. Більше тридцяти років тому, за кордоном, він був перекладений, початково досліджений, випущений у фотокопіях. За це велика дяка тим людям, що зберегли реліквію, скопіювали її, донесли до нас, особливо Юрію Миролюбову та його друзям.

Зрозуміло, що без належного гласного, наукового обговорення критики, «Влесову книгу» віднесли до документів сумнівного походження.

Відомо, що в історії, як науці, не буває негативного результату. Бувають підтверджені або непідтверджені факти, гіпотези, припущення. А це завжди на користь науці, а головне на користь історичній правді. Навіть розвінчання «Влесової книги» потребує великої роботи, знань, досліджень, пошуків.

Історичні матеріали з слов'янських часів друкуються дуже обмежено. Тому, зрозуміло, відсутній широкий аналіз слов'янської історії того часу, і критика «Влесової книги» постає як задача великої складності. От і залишається «Влесова книга» історичною загадкою з багатьма невідомими.

Двері на шляху до розв'язання цієї загадки відчиняються лише тепер. Так, український республіканський журнал «Дніпро» в № 4 за 1990 рік один з перших опублікував «Влесову книгу» в перекладі на українську мову за виданням «КАНАДІАН ФЕРМЕР АННУАЛ-1970». «Влесова книга» у ньому подана в двох частинах: перша частина з 8 дошок (текст з обох боків), друга частина з 18

дошок (текст з обох боків). Подані фрагменти розбитих дошок, оповідь про літопис. Зрозуміло, що назва «Влесової книги» умовна і виведена з характеру твору, його тематики.

Як назва, так і системне розташування оповідей носять сучасний характер.

Перша сторона першої дошки твору подана в древньому і сучасному написанні.

Не берусь, як не фахівець, робити оцінки мовного матеріалу книги. Але приведена в журналі графіка букв вказує на докириличний характер текстів, і зрозуміло, підлягає детальному вивченню.

Та з іншого аналізу, в першу чергу історичного, могло б виявитися, наскільки описане відповідає даним археології, історії, пов'язується з відомими літописними відомостями, наприклад, з «Літопису руського» (*Повісті врем'яних літ», «Літопису Київського» та «Літопису Галицько-Волинського»).

Фальсифікатор початку століття, якщо він такий був, не міг мати в наявності значної кількості відомостей, особливо тих, що виявлені останнім часом, а це шлях до його розкриття. До цього ж може призвести і шлях мовного аналізу.

ПРО ЩО ГОВОРИТЬ «ВЛЕСОВА КНИГА»?

Вже після першого прочитання «Влесової книги» стає зрозумілим, що без глибокого проникнення в духовний світ і побут тієї епохи неможливо у всій повноті зрозуміти смисл дій героїв літопису, цілих народів.

Цей світ не такий однобокий, спрощений та бездуховний, як його давно нам змальовували. Такий погляд — результат боротьби світоглядів, коли переможець принижує переможеного, а його досягнення, космогонічні знання, освіту та письмо, традиції та культуру привласнює собі.

Якщо спробувати дати загальну оцінку «Влесової книги», то в першу чергу слід звернути увагу, що цей літопис язичеський. Через увесь літопис проходить язичеський астральний дух, що має зв'язок з середньоазіатським регіоном і Вавілонією, мається на увазі зороастризм, а через них з прабатьківщиною індоєвропейців в

околицях Чорного моря. Крізь цей язичеський, астральний канон подана вся історія русів за півтори тисячі років до виникнення Київської Русі в IX ст.н.е. як великої східноєвропейської держави — імперії. З оповідей видно, що автор «Влесової книги» очевидець процесу боротьби язичества та християнства в IX ст. Під таким кутом зору автор подає оцінку сучасній йому історії Русі. Під-цим кутом зору він співає славу історичним злетам Русі і тужить з приводу падіння держави русів після приходу обрів-аварів.

В тексті присутній пантеон відомих і невідомих нам богів язичесько-астрального світу, подаються сцени ритуалів, побутові сцени, змальовуються війни.

Всі ритуали в своїй основі нам близькі і відомі, бо в спрощеній трактовці присутні у релігійних діях сучасності, народних традиціях, фольклорі.

У всьому тексті літопису присутній дух гіркоти та надії. Автор не сприймає існуючого стану речей, розташовану і розділену на частини колись цільну спільноту племен русів, посідання в Києві князів-варягів Аскольда (Аска) та Діра (Еріка) за їх прогрецькі, прохристиянські дії, за вбивство князя київського, за введення християнства як державної релігії на Русі — Куявії, в середовищі центральних племен русів. Автор закликає творити Русь на півночі, на нових освоюваних землях, з метою звідси, пізніше, повернути всіх русів під знамена Сварога.

З цього боку «Влесова книга» постає як певна цілісна оповідь, в першу чергу, в морально-етичних межах.

З іншого боку створюється враження, що «Влесова книга» писана не однією рукою. Можливо, автор літопису користувався більш древніми текстами, а можливо, авторів було декілька.

Літопис писаний в повчальному тоні. З тексту виходить, що автор «Влесової книги» знаходиться за межами Києва та Русі — Куявії. Скоріш він перебував у древньому місті Сурож в Криму, хоча можливе і інше місце перебування. Разом з християнськими ідеями автор «Влесової книги» критикує і міжплеменні, міжкняжеські чвари на Русі, постійно згадуючи часи єдності русів, часи Русколані та Антії. Закликом звучать його слова «...три рази Русь погибша вставала...»

В другу чергу, «Влесова книга» твір літописний. Автор весь час звертається до історичних екскурсів, пов'язуючи історичні події

між собою періодами часу в десятки, сотні, тисячі літ.

Деякі екскурси, як, наприклад, про похід князів Оря (Орія) та Киська зі своїми племенами на південь в степи, подані настільки обширно, що складається враження про присутність більш раннього тексту.

Деякі з екскурсів фрагментарні і, зі всього видно, запозичені з древніх усних переказів. Особливо цікаві міфи.

Головне, що зафіксувала «Влесова книга» — це форми державності у русів задовго до відродження Русі в IX столітті.

При цьому чітко змальовуються два потужні державні утворення древніх часів — це Русколань і Антія. Причому Русколань (Русколунь) назва широка і вживається як до подій I-III ст.н.е., так і подій VII-VIII століть (Русколунь в Криму). На руїнах Антії, на її потенціалі і створюється Аскольдова Русь — Куявія IX ст.н.е.

«Влесова книга» інформує про будівництво городів і поселень в цих державах, дає їх деякі назви: Суренж — Київ, Сурож — Білояр, Воронженець і інші.

Важливе значення має відомість літопису про переселення етнічного ядра русів в район Карпатських гір під тиском персів з району Межиріччя та Сирії, що співпадає з історичними війнами царя НАБОПОЛАСАРА і його сина НАВУХОДОНОСОРА-II в цьому регіоні проти Єгипту в 605 році до н.е.

Ймовірно, процес цей пов'язаний з міграцією і розпадом індоєвропейського ядра (пеласго-етрускоїдно-фракійської спільності), що у V-II тис. до н.е. посідала навкоо Чорного моря, за гіпотезою Знойка, і до якої, певного часу, належала трипільська культура та, можливо, культура кімерійська. (Дивись карту N 1).

Питання індоєвропейської батьківщини надзвичайно цікаве. Існує велика кількість гіпотез та припущень. Всі вони базують індоєвропейську батьківщину в околицях Чорного моря.

Але, на мій погляд, у них є великий недолік. Вони малюють Чорне море в сучасних межах, хоча таких обрисів воно остаточно набуло десь у VII ст.до н.е. До того довгі тисячоліття на місці Чорного моря існувало озеро, що деколи єдналося зі світовим океаном. Скоріше за все воно було центром для древніх індоєвропейців, і мало значно меншу площу. Лише серія Дарданових і інших потопів збільшила площу моря і з'єднала його з океаном, затопивши обширні землі на півночі, зробивши Крим

півостровом, вплинувши на процес індоєвропейського розселення та міграцію. Не останню роль в цьому зіграла зміна природно-кліматичних зон. Недарма греки «відкривши» в VII ст. до н.е. море, назвали його Понтом, тобто морем.

Згадує «Влесова книга» і похід Дарія на Скіфію, що зачепив русів в 512 році до н.е.десь біля Карпат.

«Влесова книга» не заперечує, що, крім ядра русів, велике значення мав місцевий лісостеповий елемент, який ввійшов до складу руської спільноти і бере початки у трипільських часах, що відображає стан роздрібнення древніх індоєвропейців.

Літопис згадує кімерійців і скіфів як предків русів. Думається, тут головну роль відіграли носії лісостепової чорноліської культури, яка переходить у культуру скіфів-орачів.

Умови для творення потужної слов'янсько-руської спільноти в середині I тис. до н.е. були. Ними освоєні плодородні лісостепи і степи, на високому рівні, постало землеробство і скотарство. Саме тому вся подальша історія русів до нашої ери і після — це боротьба за землі, що стали їх батьківщиною. Боротьба ця завжди мала і певні пріоритетні напрямки — степ та вихід до Чорного моря. Так формувався рус-хлібороб, скотар, воїн.

Тільки тяжкі обставини, кочові хвилі, війни в степах змушували його йти в ліс і гори. Разом з тим переміщення русів в ліси на північ продовжує ланцюжок культурних впливів півдня на північ, русів на ільмерів.

Слід відзначити невивченість історичною наукою питання міграційних потоків індоєвропейців в межах загального ареалу розселення індоєвропейських народів. Так, наприклад, Шербаков знаходить витoki скандинавських ед (повістувань) в середньоазіатських, парфянських древностях, що вказує на певні міграції. Тобто народи, розселяючись від древньоєвропейського осередку в різні боки, часто-густо повертали назад, йдучи в старий центр чи далі в протилежний бік, змішуючись з іншими народами, творячи етнічну різноманітність.

Щось подібне сталося зі скіфами, сарматами, парфянами, русами. Саме цим, напевно, можна пояснити появу частини русів в Азії та їх повернення до Карпат і Дніпра, до свого етнічного осередку, та великі кочові індоєвропейські хвилі через українські землі.

Зустрічаються в тексті «Влесової книги» міфічні історії, перекази.

Цікавий, наприклад, міф про Богумира та жінку його Славунь, їх дітей Руса, Сива, Древу, Скріву, Полеву, зачинателів головних слов'янських племен: русів, сіверян, древлян, кривичів, полян. Напевне, міф відображає події початкового періоду історії русів, карпатського, коли русами керували п'ять князів.

В той же час реальними персонажами «Влесової книги» виглядають князі русів Орь (Орій) та його сини: Щек (Шек, Пашек), Хорив (Горовато, Харват), Кий. Повідомляється, що старші сини отримали під свою руку новоутворені племена, а Кий, напевно, залишившись при батькові, наслідував його плем'я. Історично цей епізод найкраще співпадає з приходом русів на Дніпро після Карпатського виходу, коли потужна кочова хвиля змусила їх йти на північ в ліси Полісся.

З освоєнням цього регіону зв'язана відома легенда про Кия з «Повісті врем'яних літ». Поряд з існуювшим до того наддніпрянським поселенням з часом виростає місто Суренж-Київ, місце Києвої родини.

Історичним ланцюгом через «Влесову книгу» проходять знайомі народи: єзви — язиги, єгуни — гуни, фракки — фракійці, годи — готи, колтове — кельти, обри — авари, осі — алани, ромеї — римляни, греки — візантійці та інші.

Певний виняток становлять ілмери, чи ільмери, чи ліри, що скоріше всього приводять нас до неврів-милоградів, хоча, можливо, це збірна назва частини балтських народів чи одного з них.

Ілмери проходять майже через всю «Влесову книгу», хоча автор зізнається, що їх на IX століття залишилось мало. Скоріше за все, вони розчинилися в слов'янському потоці на верхньому Дніпрі та коло Ільменського (Ільмерського) озера (київська культура і далі).

«Влесова книга» підтверджує припущення вчених, що алфавіт, слов'янська кирилиця, напевне, досягнення русів древньої Антії-Русі. Він виник задовго до появи Кирила та Мефодія, його активних популяризаторів. Зрозуміло, що в боротьбі релігій, що точилась в Подніпров'ї в VI-X ст.н.е., де верх взяло християнство, виникла певна прохристиянська тенденція приниження всього язичеського, «варварського». Звідси і створення міфа про «винайдення» алфавіту християнами-проповідниками, що в цілому

суперечить природній довготривалості процесу становлення письма. Можливо, ця обставина — одна з причин активного спротиву щодо вивчення «Влесової книги» як зразка такого письма. Зрозуміло, що всяка форма державного утворення в древності потребувала певних форм письма, рахунку і стимулювала процес його розробки.

Підтверджується ця думка і іншим. В Подніпров'ї відшукані сліди більш ранніх алфавітів доскіфських, скіфських, пізніших часів. «Влесова книга» наводить історію боротьби двох релігій і пояснює для сучасної історії виникнення втрат язичеської історії. Допомогає «Влесова книга» зрозуміти, чому в сучасному православ'ї Подніпров'я, Прикарпаття так тісно вплетені язичеські, астральні свята, культи, обряди (Коляда, Василя, Водохрище, Івана-Купала...), що існували тут декілька тисячоліть до християнства, і якими нехтувати християнство не могло.

В сучасних релігійних системах древні молитви перейшли в розряд традиційних колядок, шедрівок, весільних пісень, приказок, заговорів. Древня символіка, релігійно-культуова особливо, перейшла в вишивку, оформлення писанок, кулінарні уподобання (згадайте Триглав-тризуб).

Цікаві в цьому контексті роботи Знойка, який відтворив певну структуру язичеських, астральних культів у древніх культурах на теренах України, в т. ч. у русів.

Зрозуміло, що в текстах «Влесової книги» є не досить зрозумілі місця, пов'язані зі станом дощок і текстів, труднощами ідентифікації, неточностями перекладу.

До таких неточностей відношу фразу: «... слава сурі устлу діду...», яка, на моє розуміння повинна звучати «... слава Суріустлу діду...», тобто Зоратустрі чи Зораастру, що за переказами, мандруючи, відвідував Причорномор'я і Україну. Але такі неточності, а їх не багато, не заважають зробити висновок, що в цілому події «Влесової книги» не суперечать історичним фактам, археологічним знахідкам на тих землях, про які вона оповідає, дає багатий матеріал для роздумів.

«Влесова книга», поглядом як би з середини, очима древніх, дозволяє подивитися на події минулих епох зблизька.

Якщо після критичного аналізу вчених, істориків, графологів, мовознавців виявиться, що «Влесова книга» дійсно древній літопис,

то це буде революцією в питанні вивчення слов'янської історії, історії України. Важливо, щоб вітчизняна наука не відстала від науковців за кордоном в вивченні цього питання.

Говорячи про карти, що створені за результатами аналізу, то їх всього 10. Більша частина з них відображає основні періоди історії русів, відповідно до «Влесової книги», і тому вони не однакові за часовими межами.

Остання карта (N 10) особлива, вона виведена на основі попередніх і подає собою аналіз етнічних процесів на півночі Русі, що в цілому дозволяє зрозуміти події XII-XIII ст. і появу нових народів після монголо-татарського нашествия в Європу.

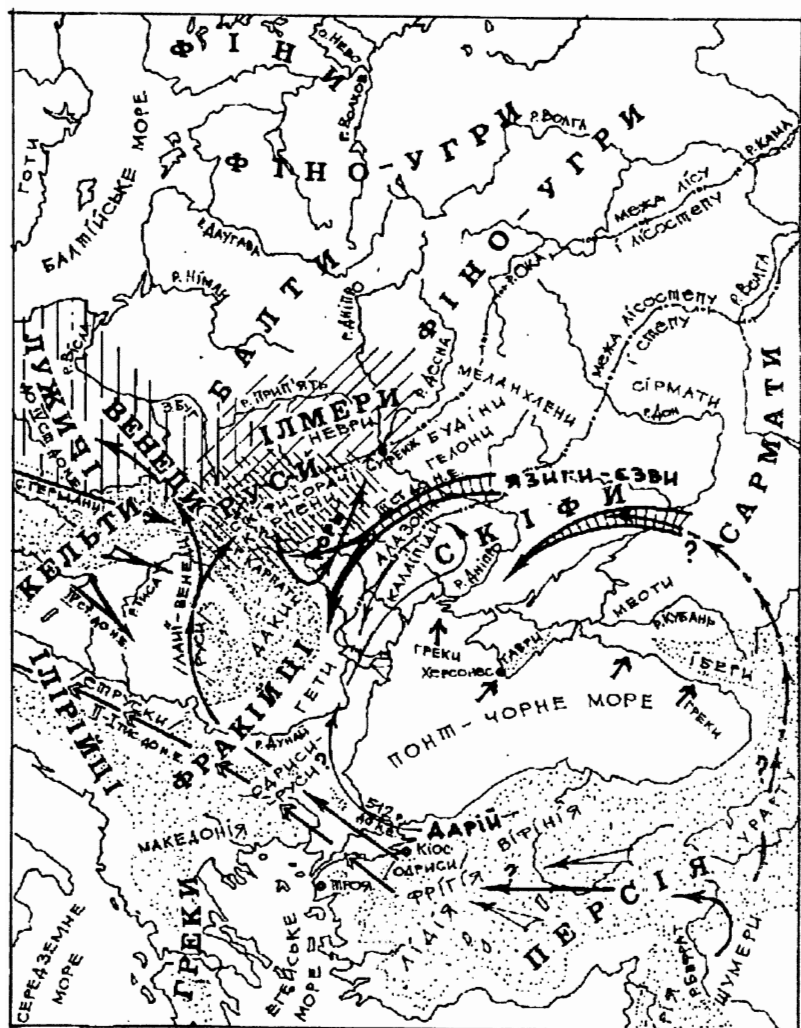
VII-III ст. до н.е. СКІФСЬКИЙ ПЕРІОД. КАРПАТСЬКИЙ ВИХІД. ЧАСИ ОРЯ (До карти N 2)

Цей період найбільш цікавий і найменш вивчений в питанні слов'янського етногенезу. Він стає зрозумілим лише після дослідження розвитку та розпаду древньоіндоєвропейського осередку народів, що пізніше охопив потоками розселення землі від Атлантики до Гімалаїв. Його центр, навколо Чорного моря, зазнав не тільки періоду розвитку, але і первісного розпаду, згадайте трипільську, ямну культуру, повторних заселень з підцентрів, що розбігались на схід, захід, південь. Саме це пояснює постійний тиск, що його зазнавало місцеве населення України від братів-індоєвропейців з заходу (кельтів), півдня (фракійців), сходу (скіфів і сарматів).

Створення слов'янського ядра скоріш пов'язане як з місцевим лісостеповим населенням України, так і з елементами тих груп індоєвропейців, що розселялися в різних напрямках.

Тому знаходимо імена русів у фракійців, кельтів, германців, у народів Азії, так і навпаки, їх імена у русів.

Руси жили і на Балканах, і в Малій Азії. Саме з ними деякі історики пов'язують напад так званих гіксосів на Єгипет в XVII ст. до н.е., історичні і географічні назви тих місць: Йордан (Дон), Єрусалим (Русалим) і т. п.

7 - 3 ст. до н.е.

карта № 2

Саме їх вавілонська неволя погнала назад на Балкани і до Карпат. Можливо, з ними зв'язана історія так званих «народів моря» в XII ст. до н.е.

«Влесова книга» в цілому підтверджує ідею деяких науковців про зв'язок етнічного слов'янського ядра з Азією, Межиріччям, культурами високого землеробства II-I тис. до н.е. Частина цього ядра, за Щербаковим, перемістилась в середовище фракійських племен з Азії на Балкани, а пізніше, внаслідок бурхливих подій середини I тисячоліття до нашої ери — в Прикарпаття, де осіла на землях споріднених племен, чорнолісців-землеробів та кімерійців-скотарів. Так це чи ні, варто глибоко вивчити. Але відомо, що в VII-VI століттях до н.е. в середовищі фракійських племен на Балканах та в Карпатах жили племена одрисів (русів), лаїв (ляхів) та інших народів, що співзвучні з назвами слов'янських племен пізніших часів.

Не дарма «Повість врем'яних літ» згадує Подунав'я як батьківщину слов'янства.

По «Влесовій книзі» Карпатський період у русів тягнувся десь біля 500 років, приблизно з VII по III ст. до н.е. включно.

Виникає питання, чому ж ми не знаходимо у грецьких істориків назви русів в тих часах?

Відповідь може бути в тому, що руси, як і лаї (венеди), не були великим народом, таким вони стали пізніше, поглинувши місцевий елемент, а можливо тому, що вони носили власні паралельні назви. Автор «Влесової книги» дає одну з самоназв русів тієї пори — карпени, від назви дерева, по латині «CARPINUS» — граб. Звідси автор виводить і назву гір — Карпати.

В той же час ряд вчених вказує на зашифрованість назви руси в понятті «скіфи-орачі» (ARARE-RUARIS-RURIS-RUS). Не виключено, що в часи Скіфії саме землеробські племена русів лісостепової зони Прикарпаття та середнього Подністрів'я, як говорить академік Рибаків, носили назву «сколоти».

Цікаво, що за місцезнаходженням всі ці назви та народи накладаються одне на одне, або дуже близькі по території. Саме в цьому місці, а можливо, ще на шляху з Малої Азії, відбувся розкол протослов'янського ядра на венедів, західних слов'ян, на чолі з лайями-ляхами та русів, східних слов'ян, в складі 5-ти племен.

Слід зазначити, що в цей час сусідами русів та венедів, північніше Прикарпаття та Поділля, були культури лісового та лісостепоного типу: лужицька та культура неврів. Культури ці тісно пов'язані з балтськими та германськими культурами і, напевно, їх слід вважати такими, що тісно пов'язані з пеласго-етрускоїдно-фракійською спільнотою, тобто древніми індоєвропейцями. В неврах, мілоградській культурі, бачаться ільмери «Влесової книги».

Певний інтерес викликають згадки «Влесової книги» про кімерійців, яких автор книги вважає за попередників і родичів русів. Цікавий зв'язок слів кімери — ільмери. Що ж посунуло русів та венедів з насиджених місць в передгір'ях Карпат на північ? Що змусило русів, враховуючи їх чисельний ріст за рахунок місцевого населення, після довгого співіснування з степовою Скіфією, неврами, лужичанами, фракійцями, йти в ліси, далі від родючих чорноземів? Таким фактором став вплив з III ст. до н.е. великих груп інших індоєвропейських народів, переважно кочових, в район Карпат. Про це згадувалося вище. Головну роль у цьому зіграв потужний рух сарматів-язигів, або езів за «Влесовою книгою».

Цікаве припущення в цьому плані висунуте Щербаковим, що пов'язує частину сарматського руху з вихідцями з Парфії, м. Ніса, що пройшли через Кавказ, створивши Кавказьку Албанію, підкорили Подніпров'я та пішли в Північну Європу, де вкупі з місцевим населенням стали зачинателями германської державності, що описана в едах.

Свою державність в Європі вони називали Світ'юд (Швеція-Світовид), а їх провідником та духовним натхненником був Один, пізніше обожнений, який подібно Орю передав владу синам.

Упадок Скіфії, агресивний наступ язигів, війна з ними, змусили русів відійти на північ до Прип'яті та середнього Дніпра. Так лісостепові народи-землероби та скотарі в III-II ст. до н.е. опинились в лісовому середовищі і почався період довгих і тяжких воєн за лісостеп та степ.

З цією подією почався новий етап впливів південних культур на північні, лісові. Цікаво, що ослаблення Скіфії в III ст. до н.е. в історії русів викликало спробу оволодіння степами південніше Поділля.

Руси на чолі з князями Киськом і Орем рушили на південь. Ця спроба завершилася зустріччю з новими володарями степів — язигами. Гинуть люди Кісека. Руси на чолі з Орем, під тиском язигів-езів ідуть на північ, в ліси коло Дніпра та Прип'яті. Тут, як можливо зрозуміти з «Влесової книги», сини Оря Щек, Хорив, Кий будують нову державу русів — Русколань. На цей час, напевно, припадає поява перших оборонних споруд, змійових валів, молоді Русколані в Подніпров'ї, як захист від степу.

II ст. до н.е. — I ст. н.е.
ІЛЬМЕРСЬКИЙ ПЕРІОД.
УТВОРЕННЯ РУСКОЛАНІ
ЧАСИ ЩЕКА, ХОРИВА, КИЯ.
(До карти N 3)

Прихід русів у середовище ільмерів, неврів-милоградців, знаменував початок нового відтинку історії. Сарматські племена зайняли всю степову зону Причорномор'я. Частина з них, передові язиги, рушили в Подунав'я, обійшовши в основному з півдня Карпати. Подунав'я перетворилось в регіон постійних воєн, нестабільності, виникаючих і вмираючих «варварських» союзів.

Не виключено, що частина цієї хвилі, як мовилося вище, рушила в Північну Європу, бо є певні історичні дані про походи сарматів углиб Європи.

Період цей характеризується певним зниженням інтересу степових кочівників до народів лісової смуги, до місць їх проживання. Їх цікавив більш розвинутий південь, держави того регіону Європи. Виникнення в Середземномор'ї і розвиток Римської імперії, її експансія на Балкани перетнули інтереси цієї держави з інтересами кочівників-сарматів. Саме в Подунав'ї кожна з сторін концентрувала сили. В цей регіон потягнулись народи варварського світу: роксолани, алани, германці. Це протистояння і війни вплинули на руйнацію кельтської культури, що розпростерлась від берегів Атлантики через Альпи

до Карпат.

Зрозуміло, що в цих умовах сармати змушені були від відносин війни і протистояння з русами перейти до якісно нових відносин — до стану миру і, напевно, до торгових стосунків. Механізм цього процесу слабо вивчений і не відображений в наукових роботах. В грізній війні з Римом сарматам важливо було мати міцні тили. Разом з тим обставини дозволили русам підготувати потенціал для заселення степів.

Переселення русів на північ на Дніпро та Прип'ять співпадає з появою там зарубинецької археологічної культури на початку II ст. до н.е. Ця культура мов би накладається на мілоградську культуру неврів-ільмерів, яка існувала тут.

Так співіснували ці культури досить тривалий час з тяготінням зарубінців до лісостепу, а мілоградців — до північних лісів.

Цікаве трактування автором «Влесової книги» ільмерів як братів русів. Тяжко визначати ступінь родинності русів та ільмерів. Можливо, ці народи були вихідцями з однієї хвилі творення народів? Допустимо, що руси та ільмери були об'єднані базою поглинутого або об'єданого ними чорноліського населення лісостепової зони України кімерійського періоду.

Відсутність однозначної наукової інформації про лісове населення цього періоду, про його етнічну належність утруднює аналіз. «Влесова книга» натякає, що, напевно, в період руху русів на північ князь Орь передав владу над народом синам: Щеку, Хориву, Кию. «Влесова книга» в різних своїх частинах вказує на певну неоднозначність цього процесу. Скоріше за все, він відбувався етапами, початково в Прикарпатті і, напевно, по дорозі до Дніпра. Не зовсім зрозумілі стосунки братів і їх племен. Це теж питання майбутніх досліджень. Зі всього видно, що столицею брати, чи принаймні Кий, обрали одне з поселень ільмерів на берегах Дніпра. Тут вони, чи він, почали розбудову нового свого поселення, що далі носило назву Суренж-Київ. Саме ці події оповідаються, на мій погляд, у легенді про заснування Києва. Це було початком нового підйому русів, на що їм припадало декілька століть.

Разом з тим інтенсифікуються відносини з сарматами, йде накопичення державного досвіду, ріст етносу.

II-III ст. н.е.

РУСКОЛАНЬ. ОСВОЄННЯ СТЕПІВ РУСАМИ

(До карти N 4)

Сарматія II ст. н.е. повністю була втягнута в події, що мали місце на її кордонах. Події ці, зрозуміло, знесилювали грізних кочівників. Війни в Подунав'ї, загроза кочових хвиль зі сходу роздвоювала політику сарматських вождів.

Ця роздвоєність відчувалась у спустинні степової зони Нижнього Подніпров'я і Подністров'я.

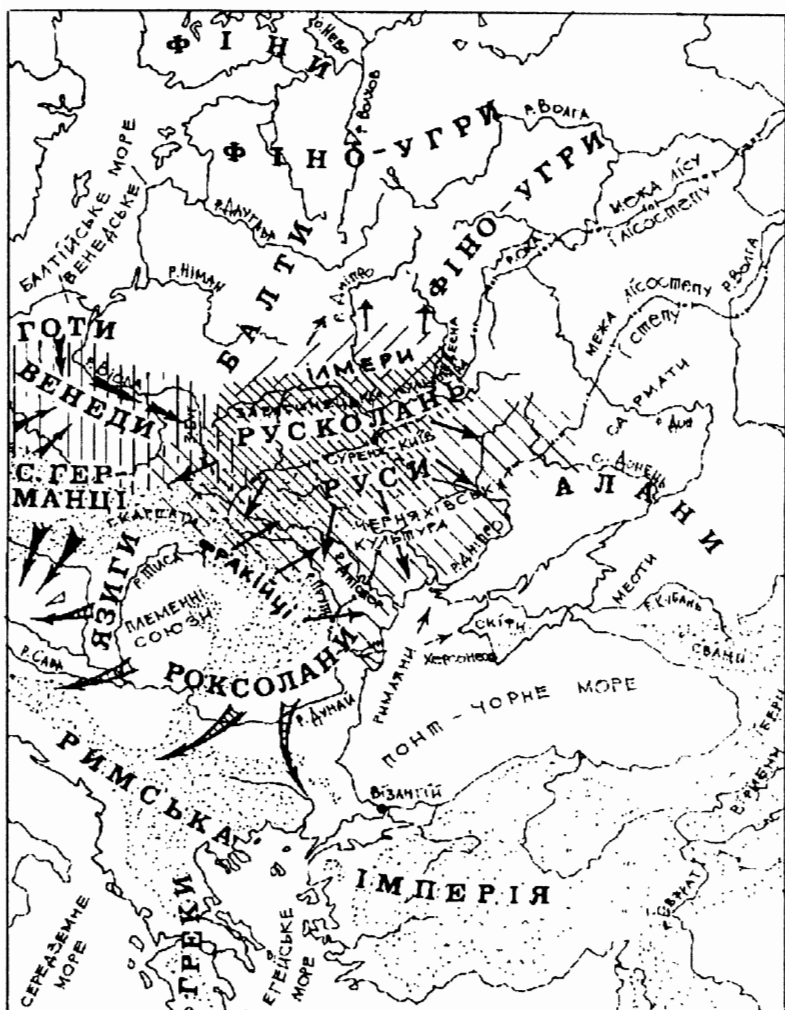
Загострення боротьби з Римською імперією на заході і настирливість тюркомовних кочівників на сході фактично розірвало Сарматію на дві частини.

Так утворились умови для розселення русів на південь до моря.

Зрозуміло, що для землеробського народу лісостеп і степ завжди був привабливий. Ослаблення Сарматії дозволило це здійснити. Напевно, в природньому процесі освоєння степів взяли участь частково слов'янізовані сармати, частково фракійці, що були гнані війнами з Подунав'я та Південних Карпат до Чорноморських степів.

Разом з тим процес цей завершує міграції індоевропейських народів зі сходу на українські землі. Зникає природній бар'єр перед азійськими тюркомовними народами, що заволоділи степовим поясом від Амура, казахських степів, через Поволжя до Дону. Хоча саме в цей час, час певного розквіту, утворюється нове велике розселення русів, що співпадає з відомою черняхівською культурою, яка виникла на базі зарубинецької культури в кінці II ст. н.е. — початку III ст. н.е. В середовищі русів-черняхівців створюються умови нового державного будівництва на півдні. «Влесова книга» вказує на інтенсивне будівництво кругів та городів на Голині, в степу, частина з яких «оперлась» в морські береги.

Це були початки нової держави, названої пізніше Антією, що втягнула в ріст і зміцнення етносу русів частини інших народів, в першу чергу сарматських. Стосовно самої назви Антії, то у «Влесовій книзі» виявляється певна двоякість. Йде мова про те, що анти виступають як власне руси і як частина русів. Можливо анти були особливою частиною русів, певним плем'ям, чи своєрідною

2 - сер. 3 ст. н.е.

карта № 4

козацькою верствою суспільства русів.

Говориться, що «Русь... утворила Край Антів і Скуфь Києву...». Все це нагадує історію пізніших часів, коли український етнос породив запорізьку козацьку державу. А та держава, не обіймаючи всіх українських земель, була її кращою силою, мрією, захистом.

Щось подібне виконувала Антія. Не обіймаючи всього етносу (в неї не входила київська культура), вона мала державність, царів, і була найдієвішою частиною русів. Згадайте лиш царя Божа і його війни, описані Йорданом.

III-IV ст. н.е.

АНТІЯ-РУСКОЛУНЬ. ВІЙНА З ГОТАМИ. РОЗГРОМ ГУНІВ

(До карти N 5)

Остаточне падіння Великої Сарматії обумовлене об'єктивними причинами. Ця стадія почалась з моменту розселення русів на південь до моря. Процес цей прискорився тоді, коли велика маса європейських народів, германців в першу чергу, посунула ділити багатства слабіючої Римської імперії. Не останню роль в цьому процесі грали західно-сарматські племена, язиги та роксолани. Це дозволило русам закріпитися в степах Подніпров'я і Подністров'я.

Разом з тим експансія германських племен охопила не тільки прикордонні провінції Римської імперії, її хвилі посунули на схід та південний схід. Спочатку ці хвилі зачепили венедів-лаїв, зробивши їх данниками германців, склавінами. Далі вони покотились в Причорномор'я через Волинь і Східне Поділля.

«Влесова книга» повідомляє, що потужний готський союз (годи), прорізав русів, ймовірно, від Західного Бугу до Нижнього Дніпра, осів в степовій смузі Причорномор'я в III ст. н.е. Поява готів в українських степах має цікаву передісторію. Тут слід згадати розповідь про Світьод, Одию, про переміщення певних груп населення.

Готи, як народ, утворилися в Скандинавії, далі перемістились на північ сучасної Німеччини, Польщі, довгий час залишались на Волині, так звана вельбарська культура, і лиш тоді рушили на

південь, шукаючи нової батьківщини. Їх подорож широко описав історик Йордан.

Молода Антія, що втратила зв'язок з морем, отримала в готах потужного і сильного супротивника. Готський союз тим часом вибив з Приазов'я і Нижнього Подоння залишки сарматів, що з зрозумілих причин пішли на союз з русами.

Разом з тим протистояння русів і готів, їх довготривалі війни завершилися, за «Влесовою книгою», розділенням останніх, що мало, напевно, і внутрішні причини.

Утворились дві готські коаліції: ост- та вестготська. Одна з них зайняла пониззя Дністра та Прута, інша перебувала в Приазов'ї, Криму та Подонні.

В боротьбі за існування йшло укріплення Антії. В цьому укріпленні певну роль грав злитий з русами сарматський елемент, і племена київської культури (ільмери?).

Тяжко сказати, де відбувались основні бойові дії. «Влесова книга» дає імена готських царів: Германаріх (Єрманаріх), Гуларех, Олдоріх. Згадуються і провідники антів: Мезенмир та боярин Сегеня, що мали перемогу над готами.

Взагалі готська тема одна з основних у «Влесовій книзі». Це героїчна тема, на зразок козацької, що її весь час згадує літопис.

Відносну рівновагу кінця IV ст. н. е. порушили гуни, етнічна належність яких викликає суперечки. Вони, ймовірно, розкололи кочові племена між Волгою (Ра) і С. Донцем і підкорили готів Приазов'я. Наступним ударом був наступ на Антію. Але цей наступ, як не дивно, знесилював і ворогів антів — готів.

Якщо вірити автору «Влесової книги» і аналізуючи подальші події, Антія розбила Гунсько-Готський Союз. Ця подія, напевне, відбулася в серії битв, що їх згадує літопис, які дались русам з великою напругою. Хоча, зрозуміло, героїчність теми породила певні перебільшення. Скоріше, поразка готів та гунів спричинена перенаселеністю регіону, нетривкістю ситуації, ворожнечею самих гунів і готів, готів між собою. До того ж погано вивчено перебування гунів в Причорномор'ї. Можливо, частина їх пішла через Кавказ в Азію, а інша пройшла на Дунай, знаючи, що там багаті Римські провінції.

Отже, значні частини гунів та готів вийшли з Причорномор'я, де їм не вдалось добре закріпитись, і потрапили в Подунав'я та Закарпаття, де «варварські» народи, сарматсько-германські племена, вели набіги на Римські провінції.

Саме тут з мішанки різних племен під проводом гунів виростає пізніше «гунський» союз, своєрідна варварська держава.

Частина готських племен після русько-гунських воєн осіла в Криму, а можливо, в верхів'ях С. Донця і Дону.

Антія знову отримала вихід до моря і умови для розвитку.

V-VI ст. н. е.

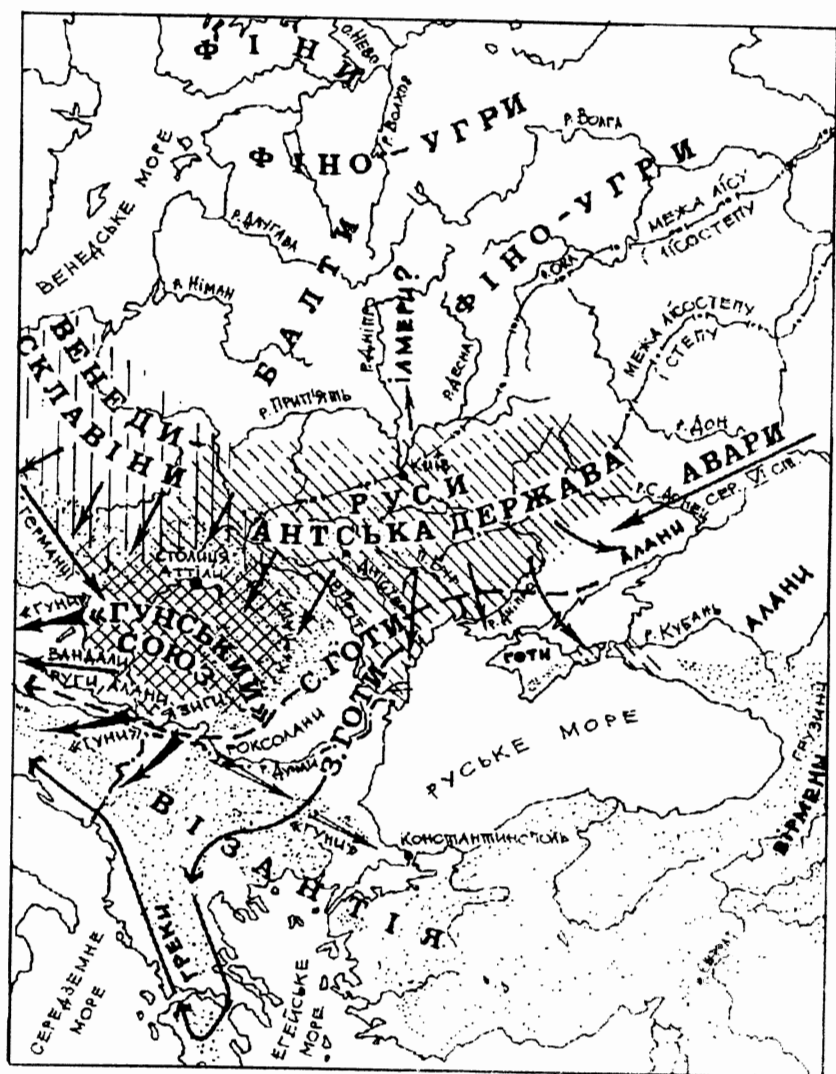
АНТСЬКА ДЕРЖАВА. УЧАСТЬ АНТІВ-РУСІВ В «ГУНСЬКОМУ СОЮЗІ»

(до карти N 6)

Період V-го століття до середини VI-го іменується в європейській історії як період великого переселення народів. Це переселення охопило південну частину Європи. Народи півночі Європи, її центру, остаточно втягнулись в поділ земель та багатств свого південного, колись надзвичайно могутнього сусіда — Римської імперії, що розпалась на дві держави: Візантію та Західно-Римську імперію. Пріоритет тут був за германськими народами, що осіли в прикордонних з Римом землях. Високу активність виявили різноплеменні союзи Подунав'я, в першу чергу «гунський» (вандали, руги, язиги, роксолани, гуни).

Втягнулись в ці події і слов'яни, як венеди-склав'яни, так і руси-анти. Тут зіграли роль певні причини. Ріст антської держави, її населення, відхід народів з «гунського союзу» в межі Римської імперії і звільнення земель, певні сарматські та фракійські традиції в молодому антському суспільстві.

Хвилі народів, з півночі в Подунав'я, поступово змінили етнічний склад «варварських» союзів, в тому числі в складі «гунського» союзу. З гунсько-германсько-сарматського він протягом V ст. н. е. поступово ставав слов'янським. Слов'янськість цього союзу в V ст. н. е. яскраво описана Пріском, коли він їздив з

5 - сер. 6 ст. н.е.

карта № 6

візантійським посольством до могутнього царя Аттіли, ймовірно не на р. Тису, а в Київ. Це зафіксували інші древні історики, в першу чергу візантійські та готські, цього притримуються вчені, що бачать в гунах слов'ян.

Цим самим готувався ґрунт до потужного заселення Балканського півострова склавінами та антами, що фактично уже почалося. Разом з тим участь слов'ян в освоєнні Балканського півострова порушувала певні зв'язки і структуру господарства на корінних землях антів-русів та склавівів.

Антська держава, що виросла у боротьбі за виживання проти готів та гунів і поширила свої впливи на Балканський регіон, почала втрачати внутрішню єдність. Вдалі походи, захоплення земель спричинили відток населення і цілих племен з Придніпров'я, Поділля, Волині на південний захід.

Автор «Влесової книги» вказує, що основна причина падіння Антії — внутрішні розшарування, суперечки, що могли мати місце в середовищі слов'янських племен. Напевно, вони пов'язані не тільки з освоєнням Балкан, а і з певними етнічними процесами, що мали місце і в Антії, і на Балканах. Племена, що потрапляли на нові землі, вбирали місцевий елемент, його культуру, звичаї. А з цього виникало тяжіння до автономії і незалежності на освоєних землях.

Безперечно, міць Антії, її цільність, при всій етнічній неоднорідності, наявність слов'янізованих фракійців, сарматів, можливо, частини готів, утримувалась наявністю зовнішньої небезпеки. Втрата цієї небезпеки, поява балканського напряму розселення і експансії порушили внутрішню єдність. Наставав час розпаду русько-склавінського, слов'янського, осередку на народи, окремі етноси.

Разом з тим Антська держава — предтеча Русі Київської, основна модель держави, до якої руси прагнули в VII-IX століттях. Не раз автор «Влесової книги» говорить про це, як сучасник, не помічаючи утворення молодих слов'янських етносів на Балканах та по Дунаю, в місцях слов'янського розселення, та появу північного напрямку розселення.

Кінець VI ст. н. е. — середина VII ст. н. е.
**АВАРСЬКЕ НАШЕСТЯ,
РОЗСЕЛЕННЯ СЛОВ'ЯН НА БАЛКАНАХ**
(до карти N 7)

Прорив слов'янської маси на Балканах призвів майже до повної колонізації півострова слов'янами.

В цій масі русів та склавів асимілювалися залишки кочових сарматських племен і місцеве населення.

В значному потоці пішли на захід та Балкани частини племен хорватського коліна русів та частина племен чехів. Цікаво, що в назвах племен, що колонізували Балкани, можливо знайти знайомі назви племен русів та склавів.

В цей час якимось, без особливого спротиву з боку антів, в Причорномор'я вступили обри-авари, тюркомовні кочівники. Вони підштовхнули, захопили в русі на південний захід слов'янську хвилю, що тягнулась туди з часів гунів (чи не першої хвилі булгар?).

Тому відсутні будь-які значні згадки про війну в Причорномор'ї. Авари стали союзниками та верховодами над слов'янами в Балканських походах.

Нашестя обрив-аварів закріпило стан дроблення слов'янських племен на князівства, про що мовиться у «Влесовій книзі». Так зникає Антська держава, осередок слави русів, тихо, без великої боротьби. Частина населення йде в похід, а інша, попадаючи в неволю, мігрує на північ з наростаючою інтенсивністю.

Археологічно це добре підтверджується етапом корчацької, пенківської та колочинської культур. Бачимо їх рух на Балкани і на північ, з V по VII ст. н. е.

Так злились в часі дві вагомні для русів та склавів події: розширення слов'янського ареалу і становлення аварської неволі.

Для русів виникла вповні нова ситуація, зумовлена появою довготривалих відносин з кочівниками-тюрками з азійських глибин. Час скотарів, кочівників-індоєвропейців, кімерійців, скіфів, сарматів на цьому закінчився остаточно.

Авари, за кочовою традицією, пройшли Причорномор'я і осіли в Закарпатті і Середньому Подунав'ї, утворивши Аварський каганат. При цьому вони контролювали всі землі від Карпат до Дону, знову

відрізавши русів від моря.

За аvaraми на Балкани вирушили кочівники-булгари, що в слов'янському оточенні на Дунаї сформували ядро майбутнього болгарського народу (яскравий приклад формування народу на базі сильного прийшлого ядра і місцевого населення). Зріли такі ядра і у чехів, моравів, сербів, хорватів. Розвиток культури слов'янських племен на місцевій основі, поглинання ними місцевих культурних традицій, асиміляція решток кельтського, сарматського, ілірійського населення почало етногенез молодих слов'янських народів, що тяготіли до власної незалежності і державності.

Стан справ в Подніпров'ї характеризувався племенною роздрібленістю, аварською залежністю, війнами окремих племенних слов'янських союзів з аvaraми.

Скоріше за все, саме аварські впливи загнали дулібів через Карпати (бо є звістки про подунайських дулібів) до Волині. Ці впливи вигнали колись незалежних бужан з Південного Бугу на ту ж Волинь, до Бугу Західного. Аварський натиск посунув колись вільних волинян північніше. Ось чому саме ці три племені в єдинстві стали основою Волинсько-Дулібського союзу. Аварська навала розділила хорватів на тих, що залишились в Карпатах, і тих, що пішли за Дунай.

Все розказане, напевно, події другого етапу аваро-слов'янських відносин, коли експансія переросла в створення аварської державної структури, репресивної в своїй основі.

Це згадує «Повість врем'яних літ», і обминає як безславну сторінку «Влесова книга».

Кінець VII — VIII ст. н. е. ПЕРІОД РОЗДРІБЛЕНOSTІ. ПІВНІЧНЕ РОЗСЕЛЕННЯ СЛОВ'ЯН (До карти N 8)

Щонайменше тисячу років до нашестя обрив-аварів північними сусідами русів та ілмерів були дві значні групи європейських народів, що їх розділяла східна частина басейну Дніпра.

Це балти та фіно-угри.

Перші, разом з германцями та слов'янами, напевно, колись входили до пеласго-фракійсько-етрускої спільноти.

Фіно-угри — представники спільноті, що сформувалась коло Уралу і зайняла великі території від Уралу до Балтійського моря, опанувавши всю лісову зону Верхньої Волги (раніше землі балтів).

Балтійські племена охоплювали басейни Німана та Даугави, Верхнього Дніпра та лівобережжя Прип'яті.

Як балти, так і фіно-угри з певних історичних причин не були втягнуті в активні події на півдні Європи, в степу та лісостепу. Сюди, у відносно спокійний регіон, доходили лише певні відголоски бурхливих подій, зрідка докочувались хвилі етнічних процесів на півдні.

Разом з тим цей регіон накопичував ті досягнення, що їх час від часу, внаслідок впливів, давав південь. Лише в V-VII ст. н. е. землі балтів та фіно-угрів стали ареною значних подій, що їх фіксує «Влесова книга», інші історичні документи.

Першим етапом змін в цьому регіоні став відток певної частини русів в V-VII, а особливо в VII-VIII столітті на північ, а склавів на північний схід. Певна частина населення русів, потрапивши в залежність Аварського, а далі Хозарського каганату, що виник в Подонні і на Північному Кавказі, міняла своє місце перебування, зберігаючи свої традиції, віру, закони.

Багатоетнічний регіон Північного Кавказу, межіріччя Дону і Волги в цей період був своєрідним котлом, в якому по черзі верховодили різні народи: алани, булгари, авари, хозари (акацири). Складність такої ситуації швидко обезсилювала керівні народи. Тому їхні держави були нетривкими і часто приходили до розпаду і деградації. Тому не дивно, що в межах багатоетнічної Хозарії перебували значні згуртовані слов'янські осередки, що не йшли на північ, а утримували певну автономію, не зникали.

З відомих нам на Русі 12 слов'янських племен 7 залишилось в межах колишньої Антії-Русі, а 5 рушило на північ. Хоча відомо, що з тих 5-ти племен «Повість врем'яних літ» не всіх зараховує до русів. Радомичів та в'ятичів вона виводить від ляхів-склавів, тобто західних слов'ян.

На жаль, дуже мало письмових відомостей про події цього часу на балтських та фіно-угорських землях. Слабо досліджений басейн верхнього Дніпра, Волги (хоча відомо про давню фіно-угризацію там значного масиву балтів).

Цікаво, що «Влесова книга» подає період VII-VIII ст. н. е. як час після упадку, час поступового підйому Русі. Це не співпадає з розповсюдженим твердженням істориків про зародження лише першої державності у русів.

Відбувалось певне перегрупування тих слов'янських племен, що існували в межах колишньої Антії-Русі, з метою відновлення держави. Все це сталося в умовах не легких, складних. Напевно, можна говорити про формування навколо Київського центру держави, яку деякі вчені звать Поле.

«Влесова книга» розповідає про обкладання даниною аvaraми і хозарами всіх племен і земель Русі, за винятком хіба-що Волині.

Нам відомо, що в цей час лише Волинсько-Дулібський союз виступає як сила, що бореться з навалою аварів та хозарів. Напевно, що данниками аварів були і білі хорвати, відособлення яких призвело в пізніші часи до утворення незалежного князівства, а можливо, держави, про що є певні дані.

Недаремно «Влесова книга» пише про Волинь як першу землю на Русі VIII ст., маючи на увазі її міць та язичеську орієнтацію. Цю міць слід пов'язувати з відходом в лісовий район південних племен (бужан, дулібів, можливо тиверців, частини уличів).

Залежність русів від аварів та хозарів співпала з ростом ідеологічного та релігійного впливу Візантії, що зазнала потужного натиску на свої кордони слов'ян і арабів.

Особливо сильні впливи християнської Візантії були відчутні в Києві, що вів торгівлі зносини з греками з часів Антії. Зрозуміло, що орієнтація греків на Київ підтверджує його підйом як державного центру.

На теренах Русі, крім активної християнської пропаганди, йшла певна пропаганда з боку іудаїстів Хозарії.

Все це зумовлювало переміщення в лісове північне середовище деяких культових язичеських центрів, що не витримували конкуренції нових релігій. Відкриття візантійського ринку відкрило і релігійні впливи. Вабили київську верхівку і візантійська державотворча політика, підтримка цієї політики християнством.

Язичество не приймало такої залежності від державних інститутів. Воно плекало дух незалежності, космічну, астральну залежність людини, породжувало в людині сумніви, що світська влада не повинна бути настільки централізованою.

Тому волхви, жерці-язичники, кликали на північ.

Близьке по духу язичницьке середовище у балтів та фіно-угрів сприяло цьому.

Рух русів на північ перетинався з рухом склавів на північний схід, які попали в скрутне становище після нападів франків, германців, аварів, варягів. Не останню роль відіграли і демографічні фактори, якщо врахувати скорочення слов'янських земель в Подніпров'ї, особливо на півдні і сході, де були то авари, то хозари, інші народи.

Так на півночі опинились словени, кривичі, дереговичі, радомичі, в'ятичі.

В той же час в межах етнічно-різнобарвної Хозарії, держави відносно віротерпимої, частина русів успішно освоювала Крим, землі на р. Кубань, що раніше належали Боспорському царству і готам. В цьому відчувалось бажання русів підтримувати через Крим, через грецькі міста, зв'язок з Візантією, арабським світом. З деяких джерел відомо, що ці руси тісно пов'язані з сіверянами. Столицею русів у Криму стає Сурож-Білояр, який часто згадується.

У «Влесовій книзі» згадуються війни кримських русів з греками Корсуня (Херсонеса).

Поряд з славними поборниками-русами часів Антії оспівуються сучасні автору войовничі князі: Гординя, Скотень. Криворг. Незаперечно, що нову Руськолунь в Криму автор літопису вважає героїчною землею, а її князів добрими поборниками старої віри.

Арабські історики початку IX ст. відмічають наявність трьох осередків русів, які вони йменують державами. За Брайчевським, це Куявія-Русь з центром у Києві, Славія з центром спочатку у Ладозі, а потім у Новгороді, та Артанія, що, за описами, була в Криму і на Кубані.

Хоча за деякими іншими джерелами вказані державні утворення відносяться до Києва, Чернігова (Славія) та Переяслава (Артанія), тобто до земель, що створили ядро Київської Русі.

Розселення слов'ян, як показують історичні приклади пізніших часів, йшло вздовж рік та водойм. По шляху розселення відбувалось будівництво городів, що поступово ставали центрами економічного, а далі культурного об'єднання місцевого іншоетнічного населення навколо них.

Йшла колонізація і слов'янізація північних просторів, в значній

частині мирна, що зумовлено наявністю у слов'ян культурних та технологічних досягнень цікавих для балтів та фіно-угрів, досвіду державного будівництва.

І якщо до кінця VII ст. розділення племен русів в основному завершилось, то процес слов'янізації тут тривав до XII-XIII століття, а подекуди до XIV-XVII. Під вказаним розділенням розуміється відрив частини слов'янських племен від загальнослов'янського ядра, входження їх в зони змішаного розселення з іншими (балтськими, фінськими) народами.

Відсутність широкого історичного дослідження цього процесу дає можливість наукового пошуку і знаходження коренів етнічних процесів в цих регіонах, що закінчились формуванням двох великих своєрідних народів — російського і білоруського.

Згадки про підкорені слов'янами фінські та балтські племена дає «Повість врем'яних літ», інші документи. Широка сітка гідронімів і топонімів, що домінують на білоруських та російських землях, ще один доказ того, що етногенез, народження цих народів відбулись на територіях змішаного розселення.

IX ст. н. е. ОБ'ЄДНАННЯ РУСІ НАВКОЛО КИЄВА. ХРЕЩЕННЯ РУСІ 860`р. (До карти N 9)

Дев'яте століття відзначається потужним напливом на Русь варягів. Згідно з «Влесовою книгою», саме в Києві вони зустрілися з грецькою культурою.

Напевно, своєю войовничістю і завзятістю варяги вповні задовольняли бажання місцевої знаті, направлені на відродження Русі незалежною і сильною державою. Саме цим можна пояснити легкість «захоплення» влади в Києві Аскольдом (Аском) і Діром (Еріком), вбивство одного з старих київських князів і об'єднання навколо нової влади прохристиянських сил племені полян і Русі.

Варяги уособлювали в собі те, чого не мали старі київські роди: безмежне бажання влади, централізації, войовниче завзяття та готовність завести християнство, що як державна релігія

відповідала централізованій владі.

В обновилену Русь під началом Аскольда та Діра, що з'явилися десь в першій половині IX століття, ввійшли, за Брайчевським, поляни, сіверяни і, напевно, уличі та тиверці (волинцевська та роменська культури). В той же час самостійну політику продовжували вести Волинь та Велика Хорватія (культура Луки-Райковецької).

Активна політика Аскольда та Діра, що спиралась на ідею незалежності від Хозарії, об'єднання християнством пізніше призвела до необхідності походів на Візантію. Визнання Русі Візантією, визнання держави, завершилось хрещенням Русі в 860 році, що досліджено Брайчевським.

Русь, в межах сучасної центральної України, стала на 22 роки християнською державою. Саме Аскольдова Русь заклала ядро Київської держави-імперії Рюриковичів, прищепила смак до візантійської державної системи.

Активна христанізація підштовхнула проязичеські сили на консолідацію на півночі, напевно, в Славії з метою відродження язичеського центру в Києві.

Реванш язичеських сил не описаний у «Влесовій книзі». Але перед нами встають події підготовки до нього. Автор-язичник особливо підкреслює, що Русі слід об'єднуватись під прапорами Сварога.

Рюрік з міфічними братами Синеусом та Трувором (по-шведськи «SINE USE» — свої роди, «THRUVARING» — вірна дружина), захопивши ряд земель і міст, став княжити в Ладозі в 867 році і опинився в ядрі нового язичеського центру русів, ставши, напевно, з волі обставин, носієм ідеї об'єднання русів на основі астрально-язичеських вірувань, тобто древньої релігії русів.

Зіграв роль той войовничий варязький дух, що вигодовувався місцевою знаттю, волхвами і мав матеріальну підтримку.

Взяття влади в Києві в 882 р. Рюриковичами було головним контрнаступом язичеських сил на християнство.

Це була, напевно, блискавична акція, що спиралась на підтримку язичеських сил всередині Києва, можливо, на відсунену від влади Аскольдом і Діром родину Києвичів, інших князів, боярів.

Язичникам-Рюриковичам силою, під язичеськими прапорами, руками Олега вдалось об'єднати русів. Цьому служили здійснені

9 ст.н.е.

карта № 9

ним походи на деревлян, сіверян, радимичів в 883-885 роках, про що говорить «Повість врем'яних літ». Це були роки крові і війни. Цим нанесено жорстокого удару християнству. Але християнство відійшло лише на другий план, щоб знову заволодіти Руссю з допомогою тих самих Рюриковичів, але лише в X столітті, коли настали необхідні умови, і коли це друге хрещення здійснив Володимир, нащадок Рюрика.

Так створювалась велика держава, за структурою імперія, що звалась Київською Руссю.

Імперність Русі в період IX-XI ст., в першу чергу, обумовлена різноетнічністю держави, гегемонією слов'янських князів, київського столу.

З власної волі чи ні, в орбіту подій влились східні балти та фіно-угри верхньої Волги, землі яких ввійшли в нову державу і про що мовиться у «Повісті врем'яних літ».

Так на династійній владі Рюриковичів зводилась найбільша держава Європи.

Так на її теренах, виходячи з описаних етнічних процесів, визрівали зародки нових народів уже в VII-IX століттях, зародки, що стали передвісниками природнього розпаду такої держави, що по своїй суті була праукраїнською державою.

УТВОРЕННЯ ЕТНІЧНИХ ЦЕНТРІВ НОВИХ НАРОДІВ В МЕЖАХ РОЗСЕЛЕННЯ РУСІВ В IX СТ. Н. Е. (До карти N 10)

На північних просторах з V століття, а переважно в VII-IX століттях проходили події схожі з тими, що відбувались на Балканах в V-VI століттях. Слов'яни розселились на великих просторах, поглинаючи або посуваючи місцеві етноси. Пристосування до місцевих умов та поглинання місцевої культури та людності було початком творення нових етносів в межах східно-слов'янського розселення. Але, на відміну від Балкан, цей процес на землях балтів та фіно-угрів проходив набагато повільніше і спокійніше.

Тому ще довго поряд з слов'янськими племенами словенів, дереговичів, кривичів, радомичів, в'ятичів зустрічаємо в літописах назви не слов'янських племен: ятвягів, голяді, чуді, весі, іжори, воді, мешчери, муроми та інших. В літописах ці народи беруть участь в житті Русі активно і безпосередньо, і згадуються в IX-XI століттях. «Повість врем'яних літ» згадує фінських воїнів в походах на Візантію та Булгарію поряд з слов'янами. Цілком природно, що сучасна територія білоруського етносу співпадає з слов'яно-балтським розселенням, а російського (в межах корінних земель) з слов'яно-фіно-угорським (при впливі балтського антропологічного типу).

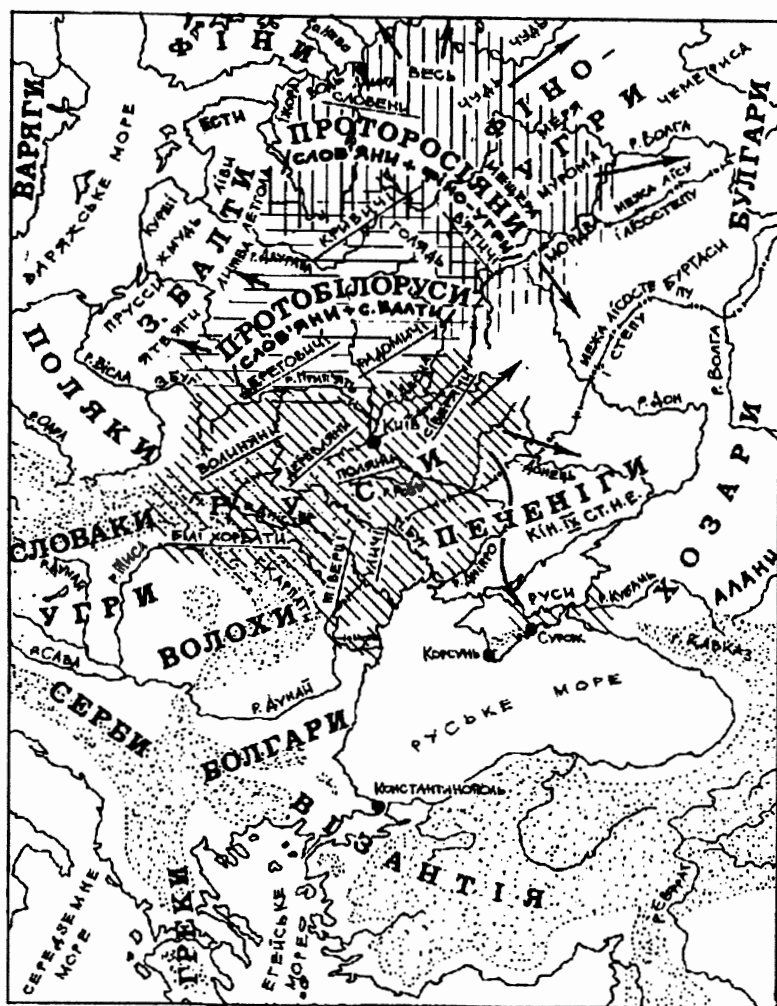
Про це говорять існуючі енциклопедичні видання, етнографічні матеріали, топоніміка та гідрологічні назви. Скажімо, фінські корені мають назви Волга, Ока, Москва, Нєва.

Разом з тим землі, заселені племенами полян, сіверян, деревлян, волинян, білих хорватів, тиверців, уличів, що зазнали сильного тиску кочових народів і ще з часів Антії консолідувались в русів-українців, носили назву Русь до XVII століття. Паралельно з цією назвою в ті давні часи існувала назва Оукраїна або Україна. Це фіксує «Повість врем'яних літ». Ця назва, що бере свій початок від слова «край» — батьківщина, виходить на перше місце в XVII-XVIII столітті, з часів активної протидії русів-українців ідеї малоросійства, що вперто насаджувалась царатом довгий час. Така вимушена зміна дала царизму привід зазіхати на привласнення всієї історії Київської Русі, нехтуючи історичними фактами, забуваючи, що до творення народу приводять етнічні процеси в межах певних об'єднань, держав, і що для українців такий процес відбувався в Київській державі, білорусів — в Русі Литовській, для росіян — в Московському царстві.

Різноманітність Київської Русі, наявність нових етнічних районів, тяжіння цих районів зі змішаним населенням до певної самостійності, певний час утримувались спільністю цілей різних народів і племен та сильною династичною владою княжого роду Рюриковичів, засновників держави. Такі династичні держави-імперії ми знаємо і пізніше.

Але на певному етапі в XII-XIII століттях все більше здрібнілі династичні зв'язки вже не могли утримувати інтереси певних регіонів і народів. В цей час вирощені на місцевому ґрунті княжі родини з великокняжої сім'ї, стали виразниками незалежних

ЕТНІЧНІ ПРОЦЕСИ

в 9 ст. н.е.

карта № 10

політичних та економічних інтересів нових змужнілих етносів в своїх регіонах. Одним з князів такого типу був Андрій Боголюбський.

Саме він, Боголюбський, як виразник ідей в новому етнічному ядрі, що формувалося на північному сході, як і багато інших князів Володимиро-Суздальського регіону, руйнував Київську імперію, добивався повної незалежності від Києва. В 1169 році він повністю зруйнував Київ. Цю дату багато вчених вважає датою виходу на історичну арену ядра сучасного російського народу (московитів XIV-XVII ст.).

Це дає змогу зробити висновок, що не поділ Русі на частини в XIII столітті, після Батисевого нашествия, став початком етногенезу українського, білоруського та російського народу.

Навпаки, саме наявність етнічних процесів на півночі Русі в VII-XIII століттях стало природньою основою розпаду Русі як держави-імперії. Така ідея знаходить своє підтвердження і в тому, що, скажімо, українці, як народ ніколи після XIII століття не перебували (майже 750 років) в складі єдиної держави, що є необхідною умовою для творення народу. Така єдність була лише за часів Антії в III-VI ст. н. е. і за часів Київської Русі в IX-XIII ст. н. е. та частково у Галицько-Волинському князівстві-державі.

Саме десь між V-VII століттям склалась група слов'янських племен, що ніколи вже не покидала українських земель та стала, через державність Київської Русі, народом, що нині зветься українським. Підтвердженням цього може бути стійкість культурних традицій українського, білоруського та російського народів, що при всій етнокультурній спорідненості за слов'янськими ознаками не піддаються штучному злиттю.

Бо кожен з цих народів, окрім слов'янських ознак, несе ознаки всіх етнічних часток свого етносу, всіх традицій тієї землі, на якій утворився етнос, всієї попередньої спадщини свого регіону.

Тому в українському етносі є степовий, скіфо-сарматський, тюркський елемент. В російському — потужний фіно-угорський, пізній тюркський. В білоруському — балто-слов'янський.

Зрозуміло, що традиції цих народів, які пов'язані з їх етнічною приналежністю, виникли в момент зародження цих народів в результаті певних етнічних процесів, що мали місце до виникнення Київської Русі. Природньо, що вивчення етнічних процесів в межах

розселення русів в VII-IX століттях дозволить ближче підійти до вирішення питання творення нових народів на берегах Дніпра, Волги, Німану, а тому зрозуміти напрям історичного їх розвитку.

На заваді цьому стоять штучно створені та підтримувані російською і близькими до неї науковими школами концепції якоїсь надзвичайно єдиної, однорідної, древньоруської народності, що без видимих внутрішніх причин, а лише від зовнішнього поштовху (монголо-татарської навали) в короткий час розпалась на три народи.

Тобто доказується, що один рівномірний етнічний процес фантастично дав одночасно три результати, три народи.

Зрозуміло, що такий підхід служить одному: зіштовхуванню східнослов'янських народів у боротьбі за київську державну спадщину IX-XIII ст.

Цей підхід базується на слабкій інформованості, на недостатній популяризації історичних знань докиївської доби.

От чому так важливі відомості про «Влесову книгу».

ШЛЯХ ДО ІСТИНИ — ШЛЯХ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ

Історія слов'ян-русів не така проста і однозначна, як може здатись з першого погляду.

Думається, вивчення «Влесової книги» допоможе багато в чому просунути справу вперед. Тим паче, що на диво в багатьох пунктах літопис-книга відповідає наявним даним історії і археології. Зрозуміло, що доля «Влесової книги» в руках дослідників, багато з яких ще молоді і вчаться. В їх силах і змогах відтворити історію індоєвропейства, історію свого народу.

Багато з того, про що мовиться у «Влесовій книзі», вимагає перевірки та наукового пошуку.

Тому важливо, щоб тексти та фотокопії літопису в найточнішому вигляді потрапили в руки дослідників, вчених, просто допитливих молодих людей.

Сподіваюся, що викладені ідеї у вигляді гіпотези будуть цікаві читачеві і знадобляться для розшифрування «Влесової книги».

ЛІТЕРАТУРА:

1. «Влесова книга», журнал «Дніпро», N 4, 1990 р.
2. «Літопис руський», Київ, 1989 р.
3. О. П. Знойко, «Міфи Київської землі та події стародавні», Київ, 1989 р.
4. «Повість врем'яних літ», Київ, 1990 р.
5. С. М. Соловьев, «Чтение и рассказы по истории России», Москва, 1990 р.
6. М. С. Грушевский, «Очерк истории украинского народа», Киев, 1990 г.
7. БСЭ, издание третье.
8. «История Киева», том. 1, Киев, 1984 г.
9. Ю. М. Брайчевский, «Утверждение Христианства на Руси», Киев, 1989 г.
10. «Історія Української РСР», том I, Київ, 1977 р.
11. Археология СССР (под редакцией Б. А. Рыбакова), Москва, 1982-1990.
12. И. И. Срезневский, «Словарь древнерусского языка», Москва, 1989 г.
13. Г. Білик, післямова «Аксіоми недоведених традицій» до роману «Меч Арєя», Київ, 1972 р.
14. Серия «Знак вопроса». В. И. Щербаков, «Где жили герои эддических мифов», N 9, 1989 г., Москва.
15. Серия «Знак вопроса». Р. К. Баландин, «Кто вы, рудокопы росси?», N 1, 1990 г., Москва.
16. М. В. Агбунов, «Путешествие в загадочную Скифию», Москва, 1989 г.
17. М. Шукин, «Третий мир Древней Европы», «Знание — сила», N 4, 1986 г.
18. Э. Берзин, «Кимерийцы и скифы» — старые загадки и новые открытия, журн. «Знание-сила», N 10, 1985 г.
19. Г. Лебедев, «Вернемся к началу», журн. «Знание — сила», N 10, 1986 г.
20. М. Шукин, «Чары черняховской культуры или несостоявшаяся народность», журнал «Знание — сила», N 11, 1980 г.
21. Г. Лебедев, «Русь X век», журнал «Знание — сила», NN 6, 7, 1989 г.
22. М. О. Чмихов, Н. М. Кравченко, І. Т. Черняков, «Археологія та стародавня історія України», Київ, «Либідь», 1992 р.
23. О. Субтельний, «Україна, історія», Київ, «Либідь», 1992 р.
24. «Археологія», інститут археології АН України, N 1-4 за 1990, 1991, 1992 рр.

Науково-популярне видання

Дем'янов Валентин Олександрович

ЩО БУЛО ДО РУСІ?

Здано до набору 22.04.94. Підписано до друку 10.06.94. Формат 60x84/16. Папір газетний. Друк офсетний. Ум. друк. арк. Зам. 2364. Тираж 3000. Ціна договірна.

Видавництво «Азалія» Рівненської організації Спілки письменників України. 266000, Рівне, Симона Петлюри, 1.

АТ «Рівненська друкарня». 266027, Рівне, Київська, 10.

СПОНСОР ВИДАВНИЦТВА ФІРМА

РЕНОМЕ

266000, Україна
м. Рівне, Тополева, 66
тел./ факс (0362) 26-44-55

Львів